

Віктор ПЕТРОВ

Українська інтелігенція — жертва большевицького терору

Цю працю Віктора Петрова (Домонговича) ми друкуємо тут повністю з фоторепортажу Антона Адамовича. При цій нагоді висловлюємо йому за збереження рукопису і за дозвіл його надруковувати щиру подяку. На титульній сторінці оригіналу рукою автора написано: «Віктор Петров. Українська інтелігенція — жертва большевицького терору. Ч. I. Письменники. Перша частина закінчена 17. 3. 44.» Рукопис має 89 сторінок машинопису, відредагованого рукою Віктора Петрова. Крім цього основного тексту, є ще 55 сторінок рукопису з таким самим заголовком, але не закінченого. Видимо, це був перший варіант початку цієї праці. Можливо, ми видрукуємо його повністю після закінчення друком основного тексту. Перші сторінки, що друкуються в цьому числі, містять загальні вступні уваги. Далі підуть портрети окремих письменників.

 Отвітна революція, яка сталася 7 листопада 1917 року, звалася, як відомо, за офіційною партійно-советською номенклатурою «пролетарською». Це мусіло означати, що в визначення Жовтневої революції, окрім вказівки на хронологічний момент, привноситься ще також посилення на соціальний її зміст. Але який саме? Чи значить це, що завдання Жовтневої революції як революції соціальної полягала в розв'язанні основних соціальних проблем з метою поліпшення матеріальних умов життя трудящих, знищенні соціальних несправедливостей та усунення соціального гніту?

В одному з оповідань Гр. Косинки, написаному на початку 20-х років, селянин скажиться: «Отак виходить, і власть наша, і порядки наші, а все по-старому. Збулися великих панів, чорт наплодив дрібних, і п'ють, як п'явки!.. Ореш, а красних днів не бачиш: була царизна — робили, прийшов совет — робимо, а пани, як пили шовками в городах, і по цей день пливуть».

Цей селянин, скарги якого занотував свого часу Гр. Косинка, як і мільйони інших уважав, що його обдурили!.. Даремні нарикання! Безпідставні претензії. Голод на Поволжі 1921 р., голод на Україні 1933 р., терор, концтабори, злідні протягом 25-річного існування советської влади є наївнішими доказами того, що «совет» ніколи й ніяк не дав і не мав на цій дбати, бодай найменшою мірою, про поліпшення життєвої долі трудящих. Дбати про трудящих — подібне завдання ніколи не входило в обсяг завдань соціальної політики большевизму.

Ленін їдко висміював подібні «прекраснодушні іллюзії». Він вірив у можливість декретами й паперовими обіжниками в найкоротший термін побудувати комуну, але в справедливість як основу суспільного життя він не вірив. Больцевики ніколи не слабували на прекраснодушні.

Людина?! Це не було передбачено ані статутом, ані програмою ВКП(б).

Не скасування соціального ліха і не усунення соціального гніту, а, навпаки, їх загострення!.. Не відміна процесів, властивих капіталістичному суспільству, а, навпаки, доведення їх до найвищого напруження й остаточного вияву!.. Саме в цьому большевизму і бачив своє призначення та сенс свого історичного покликання, як «могильника капіталізму».

В основі політичної доктрини — доктрини могильників! — лежала химерна й жорстока теза, що тільки через антисоціальні заходи можна досягти соціальних наслідків. Соціальне мусіло стати досягненням майбутнього. На долю сучасності припадало антисоціальнє.

Яке мусіло бути соціально майбутнім — це є предметом віри; щодо сучасності, то з жовтня 1917 року підсоветські люди жили в антисоціальних умовах зліднів, гніту й постійного страху.

Советська влада і селянство

У Миколи Хвильового, який в роки громадянської війни брав безпосередню участь в збройній боротьбі за перемогу «комуни», є дуже сильне, на високому духовому підйомі написане оповідання, як українець-комуніст розстріляв свою матір, Україну.

В іншому аспекті і в іншій аргументації, це оповідання Миколи Хвильового явилось плодом і виявом тих же настроїв, що й відзначені в оповіданні у Косинки висловлення селянина: «Отак виходить, і власть наша, і порядки наші, а все по-старому!»

Характерною особливістю всіх большевицьких гасел є їх двоїста казуїстичність. Заперечуючи «прекраснодушні» як політичний принцип большевики разом з тим охоче користувалися прекраснодушною довірливістю мас, щоб вести їх за собою.

Больцевики завжди були неперевершеними майстрами в жонглюванні гаслами. Вони ніколи не були пасифістами, але, кинувши в 1917 році в маси гасло «Мир хижинам», щоб прийти до влади, вони одночасно обернули його на противлежне: «Війна палацам», щоб за деякий час, покінчивши з палацами, в свою чергу почати війну проти «хижин».

ла ані винятків, ані жалю. Насильництво ставало методою, терор зводився в принцип. Не було такої жорстокості, яка не застосовувалася б до селянства, не було такої межі люті, перед якою спинилася б совєтська влада.

Отже, коли ми говоримо про руйнницьку суть большевизму, ми маємо на оці зовсім не суму репресій, конфіскацій, заслань і розстрілів, застосовуваних до селянства, навіть не голод 1933, як наслідок цієї політики, але істоту й цілескоріаність большевизму, в основі якого лежало не ствердження, а негація, не творчий дух миру, а ницівна тенденція заперечення, покликаного стати загальним.

В провідні свої настанови, в тези: «знищення клясів» і «побудови безкласового суспільства» большевизм вкладав не просвітницький або економічний сенс, а, насамперед, буквальний і конкретний сенс фізичного знищення. До побудови безкласового суспільства большевизм простував через океан людської крові. Гасло знищень я розумілося в усій нещадній і лютій наготі цього слова. Соціальна політика большевиків носила антисоціальний характер.

Мільйони селян стали жертвою гасла «ліквідації куркуля як клясів», яке, за звуженням обсягом клясової формули, за загадкою куркуля, ховало всеохоплюючий і універсальний сенс. В наслідок цієї ліквідації по багатьох селах і навіть районах України не лишилося селян: одні були реаборовані, інші були виселені, треті вимерли з голоду, четверті роззіглися. Картини «спустощення», які малюють писцові книги для Московської держави 17 ст., повторювалися знов на Україні в XX ст. Селянська країна, що колись годувала цілу Европу, вмирала на вулицях міста біля дверей хлібних крамниць. Матері і дітей. Хати стояли забиті дошками.

Майбутні дослідники «писцових книг» з 30-х років ХХ ст. відзначать, що в наслідок політики ліквідації куркуля й колективізації по деяких селах України, приміром, на Уманщині, не лишилося жодної місцевої селянської родини і села були наново заселені переселенцями з-під Вінниці та інших місць Поділля.

Вони відзначать, що по деяких селах Кийшини, за розпорядженням влади, там, де місцеве населення частково лішилося, жоден господар не був залишений в своїй хаті і на землі своєї садиби. «Пролетаризований селянин» не повинен був жити в своїй з діда-прадіда власній хаті. Почуття власності, зв'язок з місцем викорінювалися послідовно і вщент.

Уявлення «рідної хати» стало на Україні анахронізмом.

Большевизм і інтелігенція

Політика у відношенні до інтелігенції не відрізнялася однотипною щодо селянства. Гаслу «пролетаризації селянства» відповідало аналогічне гасло «пролетаризації інтелігенції». Це означало: інтелігенція як окрема соціальна група повинна бути заперечена і пролетаріят повинен заступити місце інтелігенції. Різниця між робітником фізичної й робітником розумової праці повинна бути беззначеності.

Соціальна політика советської влади відносно селян була політикою не соціального миру, а соціальної війни. Це була політика, скерована супроти селянства, і, відповідно до того, це була політика терору й нищення, що не знає беззначеності.

Соціальна політика советської влади відносно селян була політикою не соціального миру, а соціальної війни. Це була політика, скерована супроти селянства, і, відповідно до того, це була політика терору й нищення, що не знає беззначеності.

Епоха відродження, яка прийшла на зміні середньовіччю, висунула на перший план розум, освіту й науку. Фізичні сили був протиставлений розум, освіта й переконання — насилиству, наука й воля критичного досліду — загальнооб'язковий догмат. Освіта, а не народження і не майновий стан почали визначати суспільне становище людини. Здобувачі освіти, людина ставала поза своїм колишнім соціальним станом. В процесі історичного розвитку це призводило до витворення окремої суспільної верстви — інтелігенції, що, в свою чергу, спричинялося до різкого розмежування людей розумової і людей фізичної праці.

Наша епоха, 20-е століття, висунула на порядок днів, як чергову соціальну проблему, що підлягає розв'язанню, проблему ліквідації протилежності між розумовою й фізичною працею.

Спроби розв'язати цю проблему з боку большевизму були типові для останнього. Він вклав у ці спроби властиві для нього якості: брутальність, жорстокість і хаотичну квапливість. Просвітництво й економічним способом розв'язання цієї соціальної проблеми — шляхом поступового поширення освіти в масах та піднесення матеріального добробуту мас, — большевизм протиставив свої власні цілі: шлях адміністративних заходів, запроваджуваних згори за ініціативою державно-партийного апарату. Ліквідацію протилежності між робітниками фізичної й розумової праці большевизм обернув на ліквідацію робітників розумової праці. Знищення протилежності

Емма АНДІЄВСЬКА

АНГЕЛ-ВОРОТАР
СПОКУШАЄТЬСЯ ЗЕМЛЕЮ

(з «Космогонії»)

У ангела поріг — гора.
Він не накручує годинники.
На кожний порух, не горить
Двокрільними в садах над дніями.
Не сміє навіть шершньо німб.
Доставити в належну пору,
На вечір тіні дня випорюватъ...
Все інші те, що він так любить,
Для інших ангелів летючість,
А він на варті кровоточить —
Не рай йому, а місце лобне!
Крокує ангел в світлі брами,
Задумався, як чекають душі:
Чи пустить він їх за поріг,
Чи, може, поглядом задушить;
Хто зна, як з ангелами тут до діла:
Можливо, він тиран, причепа.
Й від них закріє вічність чопом.
Можливо, він сама душа,
Цей вісник світової долі.
А ангел погляда додолу
І дума: як там хороше!

сти обернулося на знищення інтелігенції. До інтелігенції большевизм застосовував ті самі заходи, що й до селянства: репресування, масові переселення й масове фізичне винищенні:

Пролетарят покликаний засудити інтелігенцію

Процес ліквідації освітніх відмін між пролетаріатом та інтелігенцією, процес пролетаризації інтелігенції почався вже з перших років існування советської влади. Першим кроком до цього стало видання 1919 року підписаного Леніном декрету, яким були скасовані всі дипломи, наукові ступені, звання, посвідчення про освіту і т. д. Передбачалося, що пролетарське походження повинно заступити освіту, розум, досвід. Освіта губила свою вагу. Фахові знання не бралися до уваги.

Ленін же висунув тезу про куховарку, покликану керувати державою. І не тільки державою, але й мистецтвом, літературою, науково-дослідчими установами, трестами, фабриками й заводами. Людей з партквитками — тільки тому, що вони мали партквиток, — призначали на посади директорів заводів, радгоспів, метеорологічних станцій, бактеріологічних інститутів. Їх робили директорами банків, суддями, капітанами кораблів, командуючими фронтами. Байдуже, чим він був учора і чим буде завтра. Хай колись він був машиністом, вчора він був завпрапальнелазневого театру, завтра його пошилють на село уповноваженим по проведенню хлібозаготівель, щоб після завтра він очолив якунебудь геологічну або археологічну експедицію академії наук.

Людина губила власне обличчя. Вона оберталася на безособову знеособлену функцію всередині партійного апарату, механічно перекидувану з однієї клітини суспільного життя до іншої. Адже ж не існувало жодних об'єктивних даних, щоб даний пролетарій з партквитком робив саме це, а не щось інше.

Од людини вимагали, щоб вона була універсальною. Оскільки ж це було неможливо, то вона ставала нічим.

Додайте, що вчорацій машиніст, тогор або слюсар, сьогодні призначений директором величезного тресту або заводу, або науково-дослідчого інституту, не вмів підписати своє прізвище. Він мусів бути керувати, не маючи ані фахових знань, ані фахової освіти. Штамповані фрази з партлітератури й кілька термінів, скопілені мимохід, заміняли новоствореному керівникові весь його розумово-науковий бараж.

Він, звичайно, йшов лінією найменшого опору. Праця підміновалася нарадами, зборами, з'їздами, засіданнями й промовами. Головування на зборах прикривало його безпорадність як адміністратора і його невігластво як керівника. Якщо можна собі уявити країну, яка протягом півтора десятиліття простила на зазустріч своїй долі без адміністративного керівництва, з фіктивним керівництвом в промисловості, науці, армії, — то це був СССР.

«Голубі диліжанси»

Під таким дещо претенсійним і не зовсім відповідним до змісту книжки заголовком вийшла в видавництві «Слово» збірка листів колишніх ваплітян. У книжці листи Хвильового, Юрія Яновського, Івана Дніпровського до Любченка, два листи Дніпровського до Миколи Куліша і один лист Куліша до Любченка. Усього 17 листів. У додатку короткі біографічні довідки та примітки. Гарне оформлення Якова Гніздовського. Редакція, вступна стаття і примітки Юрія Луцького.

Це лише невелика частина листування ваплітян, що збереглося в архіві Аркадія Любченка. Про більш-менш повне усвідомлюючи його зміст. І от з листів воно оживала як конкретна дійова програма і пристрасне бажання вивести літературу на «європейську арену».

Хвильовий пише до Любченка: «...вітайте від мене всіх ваплітян і передайте им, що Европа чекає їх до себе на якіс 2—3 місяці...»

«Горіння „бувших“ (мова про ваплітян) мене страшенно радує. Цікаво знати, що Ви пишете. Я зараз теж сів писати новий роман (власне перший, бо «Вальдшнепи», як Вам відомо, а Іраїда теж за ними). Що вийде не знаю. У всякому разі я уже, як я писав колись, не я. Як

справа з перекладами на німецьку мову? За всяку ціну ми мусимо вивести нашу літературу на європейську арену. Словом, треба музкатися — наше „вперед!“.

Головне ж у всіх цих листах — це відчуття великої творчої напруги, якої вже давно не знає соєвська література і, з інших причин, відчуття її ми не маємо тут, на еміграції. То був таки в повному розумінні слова культурний ренесанс. Як добре це відчува і висловив С. Г., рецензент цієї книжечки в журналі «Кій» (ч. 3, 1955, Філадельфія), людина, що тоді могла спостерігати події на терені УССР тільки з-за кордону! «Хто не вірить, — пише він, — що в добі, в якій писані ті листи, був літературний ренесанс, хай читає ці листи. Ренесанс почуття, слова — в них абсолютний і переконливий. Це не суха офіційна писанина представників «пролетарської» літератури, а справжній вільний вияв думок, власний голос, розмова майстрів...»

Ці люди говорили соковито, збуджено, оптимістично, а головне — щиро. І тому не соромилися й пессимістично нотки, як от у Дніпровського, що зумовлено, може, хворобою, але тепер вона звучить і як передчуття страшного розгрому, який скоро надійшов:

«Оци два останні роки в Харкові винесли мене, збідили, зубожіли, отруїли мене. Втратив я все, що приніс із нашої милії Таврії, а натомість сіла нудьга, невіра і печаль. І почувавши, що вже не вернущою віри, юного запалу святого, а земля передо мною гола і вбога, як коліно старця з нашої столиці...»

Ці листи варто читати!

Інтелігенція —

(Продовження з 2. стор.)

фесорів або інженерів, з доповідю про філософію Гегеля — це явище було повсякденним в ССР. Воно не дивувало нікого.

І не було риску, на який би при цьому не йшов большевизм. Заводи випускали явний брак, науково-дослідні установи публікували халтуру, деградувало господарство, розхитувалися фінанси, витрачалися колосальні гроші, безладно зростали бюджети й штати установ, голодувало населення, програвались битви, — але принцип тріумфував.

Тріумфував принцип висування. Соцпоходження й число партквитка, вписані в графі анкети, заступали порожнечу всіх інших пунктів, що лишалися незаповненими: про освіту, фах, стаж. Ректор університету й одночасно студент першого або другого курсу, — це нікого не дивувало в ССР, як і машиніст паротяги, призначений на посаду директора інституту археології Академії наук УССР або людина з освітою вечірніх курсів на посаді директора інституту українського фольклору тієї ж академії.

Зневага до фахової науки й пошана до аматорства були зведені в принцип. Скромний садовод-практик з Козлова Мічурін був проголошений світилом науки. Аматора й фантаста Ціолковського, що в себе на мансарді з боях будував модель корабля для міжпланетних полетів, піднесли до небес. Ботанікові з світовим ім'ям акад. Вавілову була противстановена Марія Демченко. Без жодних посередніх ступенів агроном Лисенко був зроблений дійсним членом академії наук і призначений директором Петроворозумовської сільсько-господарської академії.

І ніколи не було послідовності. Молотов в одній з своїх промов висміяв проектировську тему, запропоновану якимсь з н.-д. інститутів про обернення лісів на свійських тварин. А разом з тим агронома Цицина з його пропозицією про схрещення пирію й пшениці хвиля винесла вторг.

Схема знищення

української інтелігенції

Кожне соціальне й політичне гасло в Советському Союзі було закликом до знищення. Жодний політичний захід соєвської влади не запроваджувався інакше, як тільки через застосування масових терористичних заходів. Катин і Вінниця були не випадком, а правилом. Масові розстріли ставали ознакою часу. Терор і політика в Советському Союзі зробилися синонімами.

Але ніде і ні в чому знищувальні тенденції большевизму не виявилися так гостро, з такою, сказати, невідхильною остаточністю, як в ставленні до української інтелігенції. Починаючи з перших років захоплення влади, большевизм весь час протягом 25-х років свого панування систематично й послідовно ніщив українську інтелігенцію, вчинивши в справу знищення розчленовану ступнівість і передбачливу невблаганість. З точністю вдосконаленого механізму гіантська кремлівська м'ясорубка перемлювала в криваве м'ясиво тисячі, де-

жертва терору

(Продовження з 2. стор.)

сятки, сотні тисяч людей, що втілювали в собі дух, розум і сумління українського народу.

Од найвидатніших і до найнепомітніших, од геніальних творців, людей політичної акції, філософії, письменників, учених з світовим ім'ям і визнаною славою і до найпоміркованих пасивних і байдужих хуторян, позбавлених будь-яких претенсій, політичних або соціальних, однаково — чи були це представники старшої генерації, що склалися її проповіді, чи, навпаки, представники молодшої й навіть наймолодшої генерації, народжені вже за революції, революцією виховані й революцією висунені вперед, вся українська інтелігенція, в цілому її обсязі, незалежно од віку, соціального походження, поглядів, того або іншого ставлення до соєвської влади була приреченна на згубу.

Десятки, сотні й тисячі імен, повноцінних, доброго дзвону, гідних всякого визнання й поваги, археологи, історики, мовознавці, музикознавці, етнографи, фольклористи, фахівці з музичного фольклору, діялектологи, складачі словників, знавці української синтаксі, літредактори, педагоги, юристи, перекладачі з мов нових і давніх, сучасних і архайчних, живих і мертвих, коректори, бухгалтери, агрономи, ветеринари, вчителі, кіно режисери, кінооператори, автори кіносценаріїв, драматурги, професори, доценти, аспіранти, бібліотекарі, поети, маляри, фотографи, архітекти, люди усіх галузей і усіх фахів, витворених новітньою розчленованістю супільніої праці.

Усі вони, представники української інтелігенції, кінчали однаково: раптовим зりвом, падінням в безодню, вибухом катстрофи, оберненої в одчай, безнадійність, голод, вислання, смерть.

В. ПЕТРОВ

(Далі буде)

Хроніка культурного життя в УССР

Число сільських бібліотек України за статистикою, що її подає «Літературна газета», становить тепер 8 351 супроти 2 110 на перше січня 1941. В цілому по Україні є 34 595 масових бібліотек.

Новий театр кінохроніки й науково-популярних фільмів відкрито в Києві на Хрестатику. Це 21-й постійно діючий кінотеатр у Києві.

Комісія по вивченню літературної спадщини Юрія Яновського звернулася з проханням до всіх громадян, що листувалися з Яновським і ма-

ють у своєму розпорядженні його рукописи, листи, книги з дарчими написами, а також фотографії, надіслати ці матеріали в оригіналах або копіях до комісії, що утворена при Спілці письменників УССР.

Академік Ігор Грабар подавав в Закарпатській області картинний галереї 26 своїх картин.

Музей Лесі Українки буде створений у Києві. У зв'язку з тим, що вже неодноразово читачі «Літературної газети» ставили питання про створення такого музею, заступник міністра культури УССР повідомив редакцію цієї газети, що питання розв'язане позитивно. Поки буде знайдене місце для музею, всі зібрані фонди музею Лесі Українки будуть тимчасово розміщені в Київському державному історичному музеї.

Все що знає народ з питань вивчення історичного епосу східних слов'ян відбулася 23-28 червня в Києві. З українського боку виступали з доповідями Максим Рильський («Підсумки і завдання вивчення українських дум та історичних пісень») і Ф. Лавров («Творці і виконавці українського героїчного епосу»). Крім того, учасники наради слухали виступи найстарших українських народних співців — кобзарів і лірників Мовчана, Гузя, Перепелюка та інших.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

«Українську літературну газету»!

Видавництво «СУЧАСНА УКРАЇНА» подає до відома наступне:

1) Передплатники «СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ», що внесуть передплату по 1 січня 1956 року, одержують «УКРАЇНСЬКУ ЛІТЕРАТУРНУ ГАЗЕТУ» до кінця року в рахунок тієї передплати. Таким чином вони одержуватимуть, замість, як це було раніше, двох чисел «СУ» по 12 сторінок за чотири тижні (разом 24 сторінки), двоє чисел «СУ» по 8 сторінок і одне число «Української літературної газети» на 8 сторінок (разом 24 сторінки) теж за чотири тижні.

2) Хто хотів би передплатити лише «Українську літературну газету» без «СУ», може замовити її на півроку (липень—грудень 1955) за поданими нижче умовами.

3) У всіх справах передплати «УЛГ» звертатися до адміністрації «СУ» і її представників за межами Німеччини.

Видавництво «СУ»

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ

на

„Українську літературну газету“
до кінця 1955 р.

одне число на півріччя

Австралія	1 шил.	5,6 шил.
Австрія	1,50 шил.	8,0 шил.
Аргентина	1 пез.	6 пез.
Бельгія	6 фр.	34 фр.
Бразилія	3 кр.	16 кр.
Великобританія	1 шил.	5,6 шил.
Венесуела	0,40 бол.	2,20 бол.
Голландія	0,50 г.	3,00 г.
США і Канада	лет. пошт.	0,20 дол.
	звичайно	0,15 дол.
	Німеччина	0,50 нм.
Франція і		1,10 дол.
Туніс	35 фр.	200 фр.
Швейцарія	0,60 фр.	3,25 фр.
Швеція	1 кор.	5 кор.

З мистецького сезону в Нью-Йорку

(Закінчення з 3. стор.)

Павлося за скульптуру першою нагородою. По ньому лишився в Ст. Павлівському Льйойлі, виконаний у бронзі.

Після виставки минулого літа в Торонто під час тижня української культури, де були представлені українські мистецтви з Канади і США, минулого осені урядили свої індивідуальні виставки в Літ-мист. клубі в Нью-Йорку Мирош і Пачовський, там же була виставка експонатів з ділянки архітектури В. Січинського. В хронологічному порядку після цих виставок в Народному домі в Нью-Йорку відбулась виставка т. зв. групи 9-ох з участю Бутовича, Черешньовського, Радиша, Соловія й інших. В Літературно-мистецькому клубі в Нью-Йорку відбулась виставка акварель Кричевського з Парижу. Тут же була виставка української молоді, що студіює по аме-

риканських мистецьких школах. В Філадельфії мав свою виставку Мегік. На виставці Об'єднання українських мистецтв, кр